

Xabier Mendiguren Bereziartu

Euskararen normalizazioaren alde urte batean gauza ugari egiten dira eta, horregatik, zaila izaten da lerro gutxitan gauza guztiak azaltzea eta baloratzea. Hori dela eta, nire ustez ekimen horien artean, etorkizunari begira garrantzi handiko gaietariko bat luzez jorratu dut: Kontseilua osatzen duten erakundeak garatzen ari diren Euskalgintzaren Plan Estrategikoa, hain zuzen ere.

Hizkuntz eskubideen gaia ere azaldu behar da, modu laburrez izan arren. Zoritxarrez, euskararen lurralde gutxietan hizkuntz eskubideak urratzen ari dira eta egoera horri buelta emateko beharra gero eta handiagoa da, eta ez Nafarroan bakarrik, sarri askotan uste izaten dugunez, baizik eta Euskal Herri osoan.

Euskalgintzaren Plan Estrategikoa: normalizazioa nola azkartu?

Kontseiluak euskalgintzari buruzko gogoeta prozesu sakon bat abiatu du aurten, euskalgintzak, euskararen gizarte erakundeek, datozen bost bat urtetan normalizazioaren bidean dituzten erronka estrategikoak identifikatu eta horietarako neurriak abian jartzeko helburuarekin.

Zergatik eta zertarako egin gogoeta?

Euskalgintzaren jarduerari buruzko hausnarketa une garrantzitsu bat 1997an Euskararen Unibertsoa jardunaldiak izan ziren. Han ikusi zen, beste gauza batzuen artean, zenbait gauzetarako euskararen gizarte erakundeak elkarrekin aritzeko beharra, aurrerago Kontseiluaren sorrera ekarri zuena.

Kontseiluak sorreratik hiru helburu izan ditu: gizar-tean euskararen garapenerako eragitea, euskalgintzaren eragin soziala areagotzea eta euskalgintzaren beraren gogoeta lantzea. Hirugarren helburuari dagokio Euskalgintzaren Plan Estrategikoa, Euskararen Unibertsoa jardunaldietan egindako hausnarketa haren emaitzak berrikusi eta aurrera begira euskararen normalizazioa zertan jokatzen dugun argitzeko.

Horixe da izan ere gogoeta hau abiatzeko kezka nagusia, Euskararen Unibertsoa jardunaldietan ere agertu zena: hizkuntz normalizazioaren alde hainbat ekimen, proiektu eta ildo ditugu martxan, eta hala ere ez dirudi datozen urteotan euskararen erabilpen normalerako bidean aldaketa nabarmenik ikusiko dugunik. Unescoren Hizkuntzen Atlasak (2001) euskara desagertzeko arriskuan dauden hizkuntzen artean sailkatzen du. Eusko Jaurlaritzak 1998an garatutako Reclus prospekzio ereduaren arabera, gaur egungo erritmoari eutsiz, 2050ean euskaldunok ez gara biztanleriaren erdia izatera iritsiko; bereziki kezkatzekoa Iparraldeari dagokionean egiten duen aurreikuspena, hemendik mende erdi batera ia desagertuzat jotzen baitu euskara lurralde hartan.

Hori guztia kontuan hartuta, euskalgintzak bere jarduerari buruz gogoeta egin eta datozen urteotan euskararen normalizazioan jauzi garrantzitsu bat emateko erronka nagusiak zeintzuk diren zehaztea da Euskalgintzaren Plan Estrategikoaren helburua. Zer aldatu behar dugu, zein urrats berri egin behar dugu, normalizazio prozesua erroto bizkortzeko?

Hausnarketa prozesuaren antolaketa

Hausnarketa hori egiteko antolaketa egokia erabakitzea ez da lan erraza izan. Hainbat irizpide hartu dira kontuan:

- Partaidetza zabala izatea.
- Erakundeen artekoa izatea.
- Adostasun handietan oinarritua izatea.
- Lurralde arteko desberdintasunak kontuan hartzea.

- Lehenago euskara eta euskalgintzaren inguruan egindako azterketak baliatzea.

- Operatiboa izatea eta, ahal dela, datozen urteotan garatzeko neurri zehatzak proposatzea.

Hori guztia kontuan hartuz bi fasetan antolatu da hausnarketa:

1) *Euskalgintzaren egoeraren diagnostikoa egin eta aurre-ara begirako erronka estrategikoak identifikatzea (2002an)*

Fase honetan bost taldetan egin da gogoeta:

Hausnarketarako Oinarrizko taldea (HOT): euskalgintzako erakunde handienak, lurralde mailako bilgune direnak eta lan mundukoak biltzen ditu.

Uztaritzeko Taldea: Iparraldeko euskalgintzako erakundeek osatzen dute.

Iruñeko Taldea: Nafarroako euskalgintzako erakundeek osatzen dute.

Gainerako euskalgintzako erakundeak Donostiako eta Durangoko Taldeetan elkartzen dira, lurralde irizpide garbirik gabe, ødezkariaren hurbiltasun geografikoaren arabera.

2) *Erronka estrategikoak xehatzea eta neurri zehatzetara iritsi arteko garapena (2003ko lehenengo seihilekoan)*

Behin talde horietan etorkizunerako erronka nagusiak finkatuta, erronka horietako bakoitzerako lantalde espezifikoa sortuko dira. Erakunde bakoitzak bere interesen arabera erabakiko du zein lantaldetan parte hartuko duen.

Lantalde horiek erronka estrategiko bakoitza garatzeko helburu batzuk finkatuko dituzte eta helburu horiek lortzeko zein neurri hartu beharko diren zehaztuko dute.

Bi faseetan landuko diren hausnarketarako materialak osatzeko, aditu talde bati eskatuko zaio iritzia; galdetegi baten bidez, euskararen eta euskalgintzaren egoerari eta aurrera begira euskararen normalizazioan egin beharreko urratsei buruzko iritzia jaso dira.

Hausnarketaren emaitza

Euskalgintzaren egoeraren diagnostikoaren ardatz nagusiak ondokoak dira:

Ezagutza eta erabilera

Aukerak

- Euskarazko irakaskuntzaren garapen handia gertatu da. EAEn D eredia nagusitzen ari da eta Nafarroan hedapen handia lortu du (2001-02an %45 eta %20 hurrenez hurren).
- Euskararen ezagutzan aurrerapen nabarmena izan da zenbait lurraldetan.
- Corpusari dagokionez inoiz baino hobeto dago euskara. Euskara batua, hizkuntza estandar bateratua, erabilgarria da.
- Hegoaldean gero eta handiagoak dira familia euskaldunak sortzeko aukerak, euskaraz dakiten gazteak gero eta gehiago diren neurrian.
- Helduen euskalduntze-alfabetatze sistemak efektu bikoitza izan du: heldu asko euskalduntzea eta transmisiorako motibatzea.
- Euskarak gero eta presentzia publiko handiagoa du zenbait esparru eta lurraldetan. Erreferentzia sozial euskaldunak gero eta gehiago dira.
- Euskararen kale erabilera hazten ari da, 1989tik 2001era 3 puntuko igoera izan da.
- Euskaldun gehienek hizkuntzarekiko leialtasun maila altua dute, aukera dutenean erabili egiten dute.

Mehatxuak

- Urteetako lanak ez du lortu Euskal Herriko egitura sozio-linguistikoari buelta ematerik. Euskararen beharrik gabe bizi daiteke, ez da lortu euskara beharkizun soziala izatea.
- Euskarak, oraindik ere, komunikazio funtzio mugatu batzuk bakarrik betetzen ditu.
- Guztiz euskaraz funtzionatzen duen sektorerik edo lurralderik ez da.
- Alor esanguratsu askotan euskarak oso presentzia eskasa du: komunikabideak, politikagintza, lan mundua, justizia, unibertsitatea, zinema...
- Familia bidezko transmisiorako aukera gutxi daude Iparraldean, guraso gazte euskaldun gutxi dagoelako. Hegoaldean ere arazoak ager daitezke, guraso euskaldunen artean gero eta gehiago direlako erdaraz hobeto egiten dutenak.
- Hezkuntza sistemak ez du bermatzen gazte guztiak euskara jakitea.
- Euskararen ezagutza maila lurralde batzuetan handitu bada ere, oraindik baxuegia da euskararen iraupena bermat-

zeko. Unescok euskara desagertzeko arriskuan dagoela dio; Eusko Jaurlaritzak garatutako Reclus ereduaren arabera, gaur egungo erritmoari eutsiz eta aurreikuspenik baikorrenean ere, 2050ean euskaldunok ez gara biztanleriaren erdia izatera iritsiko.

- Euskararen kale erabileraren hazkundera moteltzen ari da orokorrean. Gipuzkoan eta Bizkaian pixkanaka gora badoa ere, Araban, Nafarroan eta Iparraldean geldirik dago edo beheranzko joera du.
- Euskararen egoera ezberdina da lurraldeka eta honek zaildu egiten du normalizazioa.
- Hizkuntza kalitateari dagokionean asko dago hobetzeko. Erregistro desberdinak gutxi hedatuak daude.
- Heldu gehienak ez dira euskalduntzen ari.

Jarrera politiko, sozial eta instituzionala

Aukerak

- Euskararen prestigio soziala areagotu egin da oro har. Zenbait lurraldetan aldeko jarrera da nagusi, «baliioduna» da.
- Euskaraz ez dakiten askok euskararen alde egin dute seme-alaben ikasteredua hautatzerakoan.
- Erakunde publiko batzuek euskararen aldeko jarrera dute.
- Iparraldean euskararen alde lan egiteko aukera berriak sor-tu dira. Euskalgintzak egindako lanak bide berriak ireki ditu eta instituzio batzuek publikoki onartu dute hizkuntz politikaren beharra.
- Lurralde batzuetan euskararen ezagutza aukera profesionalak areagotzeko faktorea da. Lan eskaintzetako iragarkien %12an euskararen ezagutza eskatzen da.
- Gizarte eragile, sindikatu eta alderdi asko euskararen alde ari dira.
- Euskalgintzatik aparteko sektore pribatuko hainbat erakundetan euskararekiko garapen positiboa eman da azken urteetan. Ehundaka eragile ari dira euskararen erabilera areagotzeko neurriak hartzen eta 60 enpresa inguru euskalduntze planak garatzen ari dira.
- Herri mailan normalizaziorako zenbait ekimen eta proiektu garatzen ari dira.

Mehatxuak

- Erakunde eta alderdi politiko askoren borondatea eskasa da, eta beren hizkuntz politika ez da egokiena. Lurralde batzuetan kontrakoa izatera ere heldu da, eta normaliza-

ziorako lana oztopatu egiten du, hein handi batean erabaki politikoen menpe baitago.

- Euskara ez dago erakunde askoren agenda politiko, sozial eta ekonomikoan, ez da lehentasunezko faktorea erabaki garrantzitsuak hartzen direnean.
- Euskara ez da ofiziala lurralde guztietan eta, ofiziala denean ere, benetako aplikaziotik urrun dago, besteak beste, administrazioaren euskalduntzean.
- Gizarteak ez du euskarak duen egoera larriaren kontzientziarik. Sektore batzuk, azken urteotako nola-halako aurrebidearen ondorioz, lasaitu egin dira eta beste batzuek kontrako jarrera gogortu dute.
- Euskal Herriaren zatiketa politiko-administratibo-sozialak asko zailtzen du euskararen normalizazio prozesua.
- Gizartearen lidergoa daramatenen artean asko dira euskararen aurkako jarrera dutenak eta indiferenteak.
- Euskararen erabilera eskatzearen aldeko kontzientzia ez da nahikoa zabaldu euskaldunen artean.
- Hainbat erabaki juridiko-politikok erabat baldintzatzen dute euskalgintzako zenbait erakunderen jarduera.
- Euskaldun=abertzale loturak iritzi publikoan daukan hedapenak zaildu egiten du zenbait sektore euskarara hurbiltzea.
- Gero eta garrantzi handiagoa hartuz doan etorkinen multzoa euskarara erakartzeko tresna eraginkorrik ez da garatu.
- Euskara, enpresa alorrean, inbertsio bezala baino errentagarritasunik gabeko kostu gisa ikusten da oro har.
- Egoera politiko gatazkatsuak nahasi eta zaildu egiten du hizkuntza normalizazio prozesua.
- Euskal Herriko administrazio maila guztiek urratzen dituzte hizkuntza eskubideak.

Produkzioa

Aukerak

- Hedabideen arloan aurrerapen handiak egin dira: EITB, *Euskaldunon Egunkaria*, irratiak, aldizkariak...
- Euskarazko kultur produkzioaren kalitatean aurrerapausoak egin dira.
- Teknologia berrietan emandako garapenak aurrerapen garrantzitsuetarako aukera eskain dezake.

Mehatxuak

- Euskarazko produktu eta zerbitzuen eskaera soziala eskasa da.

- Euskarazko eskaintza proportzionalki gero eta txikiagoa gertatzen da inguruko beste hizkuntzetako eskaintza hazkundearen ondoan.
- Iraultza teknologikoaren aurrean beste hizkuntza batzuek baino zailtasun gehiago ditu euskarak: baliabide eskasia, masa kritikoa txikia...

Indarguneak

- Daukan dimentsio, militantzia, indar eta dinamikagatik, gero eta gaitasun handiagoa du euskalgintzak gizartean, erakundeetan eta botere guneetan eragiteko.
- Euskararen gizarte erakundeak gero eta antolatuagoak eta prestatuagoak daude.
- Euskararen gizarte erakundeek gero eta garrantzi handiagoa dute ekonomikoki.
- Elkarte kopuru garrantzitsua dago euskalgintzan.
- Elkarlanerako eta koordinaziorako guneak badira: Kontseilua, Euskal Konfederazioa, Oinarriak...
- Gogo eta borondate zabala duen jende asko ari da euskalgintzan lanean.
- Azken urteetan gogoeta prozesu bati ekin diote euskararen gizarte erakundeek.

Ahuleziak

- Euskararen gizarte erakundeen artean nahikoa kohesio eta elkarlan ez dago oraindik. Euskalgintza atomizatuta dago, eta ez da bide estrategiko komun bat lortu.
- Euskararen gizarte erakundeen baliabide eskasiak autonomia mantentzeko zailtasunak dakartza.
- Zenbait eragile instituzionalen eta gizarte erakunde batzuen arteko distantzia edo enfrentamenduak sarritan oztopatu egiten du normalizazio prozesua.
- Saiatu arren, euskalgintzak ez du instituzioekiko harremanetan giro egokirik lortu.
- Euskalgintzaren barne prestakuntzan badira hainbat gabezia.
- Euskalgintzak ez du nahikoa asmatu euskaltzale ez diren asko seduzitzen, irudi irekia transmititzen, komunikazioan arazoak egon dira.
- Mezu eta diskurtso berriak gutxi garatu dira.
- Euskalgintzak berezko informazio bide eta komunikazio estrategien urritasuna du.

- Azken urteetako aurrerapausoen ondoren, «impasse» batean dago euskalgintza, neke sentsazioa zabaldu da zenbait arlotan.
- Politikoki baldintzatzaile izateko nahikoa gaitasun ez du erakutsi euskalgintzak.

Diagnostiko horretan oinarrituta, euskalgintzak normalizazioaren bidean dituen erronka nagusiak identifikatu ditu, 2002aren amaiera artean.

Handik aurrera, erabakitako erronka horiek garatzeko helburu zehatzak eta neurriak finkatuko dituzte. Neurri horiek euskalgintzaren bilguneek beren gain hartzekoak, erakunde batzuek elkarlanean bideratzekoak edo erakunde bakoitzak bere jardueran txertatzekoak izan daitezke.

2003ko udazkena aldera, neurri horiek gauzatzen hasteko garaia izango da.

Behin-behineko balantzea

Euskararen gizarte erakunde gehien arazo da lan zama handiari aurre egiteko denbora eta jende urritasuna. Horregatik hausnarketa orokorretarako astia eta patxada hartzea ez da beti posible izaten. Hausnarketa hori euskalgintzako gainerako erakundeekin konpartitu eta adosteko aukerak, berriz, oraindik gutxiago izaten dira. Euskalgintzaren Plan Estrategikoak horretarako marko egokia eskaini die eguneroko lanean normalizazioaren alde murgilduta dabiltzaneij, bide batez elkarren ezagutza hobetuz. Azken batean euskalgintzaren kohesioa areagotzeko beste urrats bat da Euskalgintzaren Plan Estrategikoa.

85 euskararen gizarte erakunde ari dira hausnarketa prozesu honetan modu batean edo bestean parte hartzen, eta 40 aditu baino gehiagoren ekarpenak ere jaso dira. Oso parte-hartze zabalarekin ari dira beraz euskalgintzaren datozen urteotako erronkak izango direnak definitzen.

Honez gain, Euskalgintzaren Plan Estrategikoari buruzko informazioa zabal dadin hainbat bilera egin dira euskalgintzako erakundeetako kideekin eta Iparraldean eskualdeka, bertako euskaltzale eta kultur munduko eragi-

leekin. Oro har, gogoeta hau jende askorengana iritsi dela esan dezakegu.

Arazoak ere agertzen ari dira ordea bidean. Parte-hartzea erakunde mailakoa izan dadin lortzea izan da zailtasun handienetariko bat. Parte hartzen ari diren erakundeek ordezkari bana izendatu dute hausnarketaren fase desberdinetan antolatutako bileretan parte hartzeko. Ordezkari horiek bi funtzio bete behar dituzte: bileretan beren erakundean adostutako iritzia adieraztea eta bileretan landutakoa beren erakundean azaltzea.

Bi funtzio horiek ez dira kasu guztietan behar bezala betetzen ari, dedikazio, antolakuntza edo bestelako arazoengatik. Hausnarketa prozesuaren amaieran ekintza zehatzak abian jarriko baditugu, erakundeak hasieratik inplikatzeko ezinbestekoa dela ikusita, ahalegin berezia egingen ari da Kontseilua ildo horretan eragiteko.

Aurrera begira

Oraindik goizegi da Euskalgintzaren Plan Estrategikoak datozen urteotan izango dituen ondorioak aurreikusteko. Plan Estrategikoak ez dira arazo guztiei irtenbidea aurkitzeko formula mirarizkoak, baina ongi eginez gero, hurrengo urteetan normalizaziorako lanean baliagarri izango zaizkigun hainbat irizpide eta proiektu zehaztuko ditu. Euskalgintzaren Plan Estrategikoa euskararen gizarte erakundeok nahi duguna izango da; euskararen ezagutza, erabilera, prestigio eta presentzia publiko handiagoa helburu ditugunon esku dago aukera hori normalizaziorantzko ahalik eta urratsik eraginkorrena izatea.

Hizkuntz eskubideak denon ahotan

Azken hilabeteotan hizkuntz eskubideen gaiak bere tokia hartu du euskal plazan. Euskal gizartearen hizkuntz eskubideak, ez lege ez izatez, Euskal Herrian bermerik ez duten eskubideak baitira. Oraindik ere bost erregimen ju-

ridikoren menpe dago euskararen normalizazioa. Iparraldean hizkuntz eskubiderik, ez objektiboki ez eta subjektiboki ere, ez da; objektiboki, legearen arabera, frantses hiztunak baizik ez dira, banaka zein herri gisa, hizkuntz eskubideen jabe. Subjektiboki, mendeetako minorizazio egoerak ekarri du Iparraldeko herritar gehienak euren burua tokiko hizkuntzarekiko eskubideez gabetuta sentitzea.

Nafarroak, bere milioi erdi biztanle dituela, hiru hizkuntz eremu ezberdin ditu. Nafarroako herritarren hizkuntz eskubideek 1986az geroztik indarrean dagoen legean, hain zuzen ere, dute muga garbia. Gainera, euskarari ofizialtasuna soilik Nafarroako mendialdean aitortzen zaio, eta horrek ofizialtasun «erreal» ez izatea dakar, administrazio zerbitzu nagusiak (Nafarroako Gobernu bera, ospitaleak, epaitegiak, unibertsitatea...) euskarak estatus ofizialik ez duen eremu mistoan baitaude eta hor herritarrek ez dute aitorturik, ez eta bermaturik ere, zerbitzu publikoak euskaraz jasotzeko eskubidea.

Nafarren arteko bereizkeria legezko egiten duten legeak jartzen ditu indarrean Nafarroako Gobernuak. Hizkuntz eskubideen diskurtso politiko-instituzionalean gehiengo erdalduna da diskriminatuta dagoena, administrazio publikoetan sartzeko euskarari ematen zaion «garantziagatik». Administrazio horrek nafar guziok funtzionariogai bagina bezala azaltzen ditu, eta ez administrazioaren aitzinean Nafarroako bi hizkuntzetako edozein erabiltzeko eskubidea dugun herritar gisa. Gobernuarentzat nafar euskaldunak ehuneko txiki bat baizik ez dira, eta haien hizkuntzaz zerbitzu publikoak jasotzeko eskaera gehiengo erdaldunaren kontra doan pribilegioa da, inolaz ere ez eskubidea.

Euskal Autonomia Erkidegoan, 2002ko azaroaren 24an Euskararen Erabilpena Arauzkotezko Legeak 20 urte bete zituen, eta bi hamarkada hauetan legez euskara eta gaztelania ofizialak izan badira ere, eta ofizialak maila berean, ez bata bestea baino ofizialagoa, eguneroko ogia da herritar euskaldunek zerbitzu publikoak jasotzeko orduan euren hizkuntzan egiteko aukera ez izatea. Oraindik orain, eguneroko traba asko daude aukera berdintasunean edo-

zein zerbitzu publiko hartzeko, haurtzaindegietan, osasun etxeetan, institutuetan, unibertsitateetan, administrazio-ko leihatiletan, komisaldegietan...

Aurten 1.800 bat lanpostu betetzeko deialdi publikoa egin zuen Osakidetzak eta bakar batean ez zen eskatu euskara, hizkuntza ofiziala, jakitea, gaztelania, ordea, ezinbestekoa zela. Oposizioen azterketak egiteko ere euskaldunek arazoak izan zituzten, azterketa gaztelaniaz egiteko prestatuta baitzegoen.

Erronka handia da hizkuntz eskubideena, Euskal Herrian nola Euskal Herritik kanpo ere. Euskarak bere lurralde historikorik gehienean ez du aitorpen ofizialik, eta duenean ere goera aski nahasia du.¶

Xabier Mendiguren Elizegi

Txosten txar bat mugaz bestaldean dudan lagunari

Kaixo, aspaldiko!

Askotan bidali izan dizkiat hiri, izatez aldizkari honetarako idatziak nituen kronikak, hemengo gauzen berri gutxi gorabehera emateko; gaur, hire eta *Jakin*-ekoen baimenarekin, alderantzizkoa egingo diat: aldizkarian aterako diat berez hiretzat beharko lukeen gutuna.

Nobela bat irakurtzen ari nauk egun hauetan, *Sorstalanság* edo *Noragabe*, azkeneko Nobel saria irabazi duen idazlearena: Imre Kertész dik izena, judu hungariar bat, mutikoa zela Auschwitz eta beste kontzentrazio-zelai batzuetako infernu hori guztia ezagututakoa, eta hala ere bere bizitza eta ibilbide literarioa Alemanian egin dituen, bitxia ere baden gauza. Holokaustoaren esperientzia hori duk, gainera, bere obra guztietako abiapuntu, ezinbesteko erreferentzia eta elikagai; seinale, badirela norberaren bi-